

(Molawana 2)

THEO YA MAEMO A MOLAO WA KHIRO WA 1997

KAKARETŠO E BOLOKWANG KE MOTHWADI GO YA KA KAROLO 30

Mo ga latela kakaretšo ya thušo ya dikarolo tše bohlokwa kudu tša Theo ya Maemo a Molao wa Khiro wa 1997, bjalo ka ge o fetošitšwe.

1. Tirišo ya molao : Karolo 3

Metheo ya go šoma ya theo yeo e lego ka gare ga Molao ke karolo ya kontraka ya thwalo ya badiredi yeo e akaretšwago ke Molao. Tše dingwe, e sego ditlamo kamoka tša thwalo di ka no fetolwa ka dikwano tša go ba tee goba tša sehlopha go ya ka dikgonegišo

2. MOLAWANA WA NAKO YA GO ŠOMA : KGAOLO YA BOBEDI**2.1 Tirišo**

Kgaolo ye ga e šomele bašomedi ba ka godimo ba taolo, bašomedi bao ba sepelago mafelo ka mafelo ba rekiša mme ba šoma diiri tše di ka tlase go **24** ka kgwedi.

2.2. Diiri tša ka tlwaelo tša mošomo : Karolo 9

Ga go mothwadi yo a ka kgopela goba go dumelela mošomedi go šoma go feta:

- (a) diiri tše **45** ka beke le ge ele efe;
- (b) diiri tše **9** ka letšatši le ge ele lefe ge mošomedi a šoma matšatši a mahlano go ba ka tlase mo bekeng; goba
- (c) diiri tše **8** ka letšatši le ge ele lefe ge mošomedi a šoma mo go feta matšatši a mahlano mo bekeng.

2.3. Go šoma ka morago ga nako: Karolo 10

2.3.1 Mothwadi a ka se kgopele goba go dumelela mošomedi:

- (a) go šoma ka morago ga nako ntle le ge e le ka tumelelano;
- (b) go šoma go feta:
 - (i) iri tše tharo ka morago ga nako ka letšatši, goba
 - (ii) iri tše lesome ka morago ga nako ka beke.

2.3.2 Kwano ga se e swanele go kgopela goba go dumelela modiredi go šoma diiri tša go feta tše 12 ka letšatši ka tšatši lefe goba lefe.

2.3.3 Kwano ya batho kamoka e ka no oketša nako ya phetedi go ba diiri tše lesomehlano ka beke go fihla ka dikgwedi tše pedi lebakeng lefe goba lefe la dikgwedi tše 12.

2.3.4 Go šoma ka morago ga nako go swanetše go lefše makga a **1.5** ka ga tefo ya tlwaelo ya mošomedi a ka dumela go amogela nako ye e lefšago ya go se šome.

2.4 Beke ya mošomo ye e gateletšwego : Karolo 11

2.4.1 Mošomedi a ka dumela ka go ngwala go šoma go fihlela diiri tše **12** ka letšatši ntle le go amogela tefo ya ka morago ga nako.

2.4.2 Kwano ye e no se hloke goba go dumelela mošomedi go šoma:

- (a) go feta diiri tše **45** tša tlwaelo mo bekeng le ge e le efe;
- (b) go feta diiri tše lesome ka morago ga nako bekeng le ge ele efe; goba
- (c) go feta matšatši a mahlano bekeng le ge ele efe.

2.5 Tekanyetšo ya diiri tša mošomo : Karolo 12

2.5.1 Kwano ya kopanelo e ka dumelela diiri tša mošomo go lekanyetšwa go feta nako ya go fihla go kgwedi tše nne.

2.5.2 Mošomedi yo a tlangwago ke tumelelano ya kopanelo a ka se šome go feta:

- (a) tekanyetšo ya diiri tše **45** tša tlwaelo mo bekeng go feta nako ye e dumelwetšwego.
- (b) tekanyetšo ya diiri tše hlano go feta nako mo bekeng ka godimo nako ye go kwanwego ka yona.

2.6 Sebaka sa dijo : Karolo 14

2.6.1 Mošomedi o swanetše go ba le sebaka sa dijo sa metsotso ye **60** ka morago ga diiri tše hlano tša mošomo.

2.6.2 Kwano ye e ngwadilwego e ka:

- (a) fokotša sebaka sa dijo go ya go metsotso ye **30**.
- (b) go lesa sebaka sa dijo go badiredi bao ba dirago diiri tše ka tlase go tše tsholetšego ka letšatši.

2.7 Sebaka sa go ikhutša ka letšatši le ka beke : Karolo 15

Mošomedi o swanetše go ba le nako ya go ikhutša ka letšatši sa nako ya diiri tše **12** ka go latelelana le maikhutšo a beke a nako ya diiri tše **36** ka go latelelana, tše, ntle le ge mohlomongwe go dumelelwane, di swanetše go akaretša Sontaga.

2.8 Tefo ya mošomo ka diSontaga : Karolo 16

- 2.8.1 Mošomedi yo a šomago ka sewelo ka Sontaga o swanetše go amogela tefo gabedi.
- 2.8.2 Mošomedi yo a šomago ka tlwaelo ka Sontaga o swanetše go lefša makga a **1.5** go ya ka tefo ya tlwaelo.
- 2.8.3 Tefo ya matšatši a go ikhutša go lefela go šoma ka Sontaga e ka dumelelwa.

2.9. Mošomo wa bošego: Karolo 17

- 2.9.1 Bašomedi bao ba šomago bošego magareng ga **18:00** le **06:00** ba swanetše go bušetšwa ka tefo ya go okeletšwa moputso goba ya go fokoletšwa diiri tša mošomo gomme ba fiwe senamelwa.
- 2.9.2 Bašomedi bao ba šomago ka mehla ka morago ga **23:00** le pele ga **06:00** ka tšatši le le latelago ba swanetše go tsebišwa:
- (a) ka ga bothata bjo bo lego gona ka tša bophelo le tšhireletšo; le
 - (b) ka tokelo ya go bona hlahlobo ya tša bongaka.

2.10. Maikhutšo a setšhaba : Karolo 18

- 2.10.1 Bašomedi ba swanetše go lefša mogolo wa bona wa tlwaelo godimo ga maikhutšo a mangwe le a mangwe a setšhaba ao a welago letšatšing la go šoma.
- 2.10.2 Go šoma ka letšatši la maikhutšo a setšhaba go ya ka tumellano gomme go lefša ka go lekana gabedi.
- 2.10.3 Letšatši la maikhutšo a setšhaba le ka no fetolanywa le tšatši le lengwe go ya ka kwano.

3. LIFI: KGAOLO YA BORARO

Kgaolo ka ga lifi ga e šomele mošomedi yo a šomelago mothwadi ka tlase ga diiri tše **24** ka kgwedi, le go lifi yeo e filwego go feta lifi yeo e swanetšego tlase ga kgaolo ye.

3.2. Lifi ya ngwaga : Karolo 20 & 21

- 3.2.1 Bašomedi ba swanetše ke lifi ya ngwaga ya matšatši a **21** ka go latelana, goba ka tumelelano, letšatši le tee matšatšing a **17** ao a šomilwego, goba iri e tee godimo ga diiri tše **17** tše di šomilwego.
- 3.2.2 Lifi e swanetše e se fiwe morago ga dikgwedi tše di tšheletšego morago ga nako ya lifi ya ngwaga.
- 3.2.2 Mothwadi a se ke a lefa mošomedi bakeng la go mofa lifi ntle le ge a mo rodiša modiro.

3.3. Lifi ya bolwetši : Karolo 22 - 24

- 3.3.1 Mošomedi o swanetše ke beke tše tšheletšego tša go lefša ga lifi ya bolwetši ka nako ya dikgwedi tše **36** tše di šomilwego.
- 3.3.2 Mo nakong ya dikgwedi tše tšheletšego tša pele mošomedi o swanetše ke go ba le letšatši la lifi ya bolwetši ye e lefšago godimo ga matšatši a mangwe le a mangwe a **26** ao a šomilwego.
- 3.3.3 Mothwadi a ka kgopela lengwalo la ngaka pele a ka lefa mošomedi yo a ka bago a lofile matšaši a go feta bobedi ka tatelelano goba yo a atišago go se be gona modirong.

3.4. Lifi ya setswetši : Karolo 25 & 26

- 3.4.1 Mošomedi yo a imilego o swanetšwe ke dikgwedi tše nne tše latelanago tša setswetsi.
- 3.4.2 Mošomedi yo a imilego goba mošomedi yo a hlokometšego ngwana wa gagwe ga a dumelelwa go dira mošomo wo o ka bago kotsi go yena goba ngwana wa gagwe.

3.5. Lifi ya boikarabelo bja lapa : Karolo 27

- 3.5.1 Bašomedi ba go šoma ka nako tšohle ba swanetšwe ke matšatši a mararo a go lefša ga lifi ya boikarabelo bja lapa ka ngwaga, ka kgopelo, ge mošomedi a filwe ngwana, goba a lwala, goba ka lebaka la go hlokafalelwa ke mogatšagwe goba molekane, goba motswadi wa mošomedi, motswadi yo a mo godišitšego, koko goba rakgolo wa gagwe, ngwana, ngwana yo a mo hlokometšego, setlogolo goba ngwanabo.
- 3.5.2 Mothwadi a ka kgopela sešupo seo se kgotsofatšago.

4. DITLHALOŠIŠO TŠA BOTHWADI LE DITEFO : KGAOLO YA BONE

4.1 Tirišo

Kgaolo ye ga e šomele mošomedi yo a šomelago mothwadi ka tlase ga diiri tše **24** ka kgwedi.

4.2. Ditlhalošišo tše di ngwadilwego tša Bothwadi: Karolo 29

- 4.2.1 Mothwadi o swanetše go fa mošomedi ditlhalošišo tše di latelago ge a thoma modiro:
- (a) maina a a tletšego le aterese ya mothwadi;
 - (b) leina le mošomo wa mothwadi, goba kakaretšo ya tlhalošo ya mošomo;

- (c) mafelo a a fapanego a mošomo;
- (d) letšatši la khiro;
- (e) diiri tše di tlwaelegilego tša mošomo le matšatši a mošomo;
- (f) tefo goba tekanyo le mokgwa wa go bala;
- (g) tekanyo ya mošomo wa ka morago ga nako;
- (h) tefo tše dingwe tša go lefa kontane;
- (i) tefo ye nngwe ka mokgwa le mohola fao;
- (j) poeletšo ya tefo;
- (k) diphokoletšo tše dingwe;
- (l) ditshwanelo tša lifi;
- (m) nako ya tsebišo goba nako ya kwano;
- (n) tlhalošo ye ya lekgotla goba sephetho sa karolwana seo se akaretšago kgwebo ya mothwadi;
- (o) nako ya khiro le mothwadi wa pejana yeo e balelwago go ya nakong ya khiro;
- (p) lenaneo la mangwalo a mangwe ao a ka go ba karolo ya kwano, ao a bontšhago felo fa lengwalo le lengwe le le lengwe le ka hwetšwago.

4.2.2 Ditlhalošišo di swanetše go boeletšwa ge mekgwa ya khiro e fetoga.

4.3. Go tsebiša bašomedi ka ditokelo tša bona : Karolo 30

Taodišo ya ditokelo tša mošomedi e swanetše e bonagatšwe mo lefelong la modiro ka leleme la semmušo leo le šomišwago lefelong la modiro.

4.4. Poloko ya direkoto : Karolo 31

Mothwadi yo mongwe le yo mongwe o swanetše go boloka rekoto yeo e nago le tsebišo ye e latelago:

- (a) leina la mošomedi le mošomo wa gagwe;
- (b) nako yeo a šomilego ka yona;
- (c) tefo yeo a e lefilwego;
- (d) letšatši la tswalo ge eba ale ka tlase ga mengwaga ye **18**; le
- (e) tsebišo ye ngwe fela yeo e ka hlokegago.

4.5. Tsebišo ka ga tefo : Karolo 33

Tsebišo ye e latelago e swanetše e fiwe ka go ngwala ge mošomedi a lefša:

- (a) leina le aterese ya mothwadi;
- (b) leina la mošomedi le mošomo wa gagwe;
- (c) nako ya tefo;
- (d) tefo ya tšhelete;
- (e) phokoletšo ye e dirilwego go tšwa tefong;
- (f) palo ye e lefilwego; le
- (g) ge e sepelelana le dipadišišo tša tefo ya mošomedi yoo-
- (i) tekanyo ya mošomedi ya tefo le tekanyo ya ka morago ga nako;

- (ii) palo ya diiri tša tlwaelo le tša ka morago ga nako tšeo di šomilwego ka nako ya tefelo;
- (iii) palo ya diiri tšeo di šomilwego ka Sontaga goba ka letšatši la setšhaba la go ikhutša ka nako yeo; le
- (iv) ge kwano godimo ga palomoka ya nako ya mošomo e feditšwe, palo ka moka ya diiri tša tlwaelo le tša ka morago ga nako di šomilwego ka nako ya palomoka.

4.6. Diphokotšo le melao ye mengwe ye e amago tefelo : Dikarolo 34 le 34A

4.1 Modiredi ga se a swanele go ntšha tshelete mogolong wa modiredi ka ntle le ge-

4.1.1 Modiredi a dumela ka go ngwala fase gore molato wo itšego o ntšhwe;

4.1.2 Tšhelete yeo e ntšhwago e dirwa bjalo go ya ka kwano ya kopanelo, e le molao, taelo ya kgotla goba poelo ya namolo

4.2 Tšhelete e ka no ntšhwa ka mabaka a tshenyo goba tahlegelo yeo e bakilwego ke modiredi fela morago ga ge go dirilwe kwano le morago ga ge mothwadi a latetše tshepetšo ya nnete.

Bathwadi ba swanetše go lefa ditšhelete tšeo di gogwago le dithušo tša mothwadi go letlotlo la maswanedi lebakeng la matšatši a šupa.

4.7. Palo ya tefo le moputso : Karolo 35

4.7.1 Meputso e balwa go ya ka palo ya diiri tšeo di šomilwego ka tlwaelo.

4.7.2 Tefo ya kgwedi goba moputso ke nne le tee-tharong ($4\frac{1}{3}$) ya moputso wa beke.

4.7.3 Ge o badilwe go ya ka theo ye nngwe go e na le nako, goba ge tefo ya mošomedi goba moputso o sa lekalekane gabotse go tloga nako le nako, tefelo ye nngwe e swanetše go ya ka tefo goba moputšo ka nako:

(a) pele go beke tše 13; goba

(b) ge a thapilwe ka nako ye kopano, nakong yeo.

4.7.4 Bathwadi le badiredi ba swanetše go bala šetulo yeo e gatišitšwego ka gare ga Kuranta ya Mmušo go phetha gore na khatekori ya difomo tša ditefo ke karolo ya moputso wa modiredi ka mabaka a dipalo tšeo di dirilwego go ya ka Molao wo.

5. GO FEDIŠWA GA MOŠOMO : KGAOLO YA BOHLANO

Kgaolo ye ga e ame mošomedi yo a šomelago mothwadi diiri tše di ka tlase go 24 ka kgwedi.

5.2 Tsebišo ya phedišo ya mošomo : Karolo 37

5.2.1 Kwano ya mošomo e ka fedišwa fela ka tsebišo yeo e sego ka tlase ga;

- (a) beke e tee, ge modiredi a hirilwe dikgwedi tše tshelela goba ka tlase;
- (b) beke tše pedi, ge modiredi a hirilwe go feta beke tše tshelela, fela e sego go feta ngwaga o tee;
- (c) beke tše nne, ge modiredi a hirilwe ngwaga o tee goba go feta, goba e le mošomedi wa polase goba mošomedi wa lapa yo a bego a hirilwe go feta dikgwedi tše tshelela.

5.2.2 Kwano ya kopanelo e ka no khutsofatša lebaka la tsebišo la dibeke tše dine go ba lebaka la go se be ka fase ga dibeke tše pedi.

5.2.2 Tsebišo e swanetše e fiwe ka go ngwala ntle le ge e fiwa ke mošomedi yo a sa rutegago.

5.2.3 Tsebišo ka ga phetšišo ya mošomo ke mothwadi go ya ka molao ga e thibele mošomedi go hlohla go loka goba semolao ga go tlošwa go ya ka Molao wa Leloko wa Mošomo wa 1997 goba molao wo mongwe.

5.3 Tefo ya tholomodiro : Karolo 41

Mošomedi, yo a tlogedišitšwego bakeng la ditlhoko tša tshepedišo ya modiro goba yoo kontraka ya gagwe ya thwalo e fedišitšwego go ya ka karolo 38 ya Molao wa Botšhoni, 1936 o swanetšwe ke tefo ya tholomodiro ya beke godimo ga ngwaga wo mongwe le wo mongwe wo a o šomilego.

5.4 Lengwalo la modiri : Karolo 42

Ge a rola modiro, mošomedi o swanetše ke goba le lengwalo la modiro.

6. Kganešo ya go hirwa ga bana le kgapeletšo ya modiro : Karolo 42 - 48

Ke tlolomolao go hira ngwana yo ka tlase ga mengwaga ye **15**.

Bana ba ka tlase ga mengwaga ye **18** ba se hirwe go šoma go feta ka mengwaga ya bona, goba seo se ka ba beago kotsing.

Go šomiša mongwe ka kgapeletšo ke tlolomolao.

7. Phetaphetano ya mabaka a theo a khiro : Karolo 49 - 50

Kwano ya mohlakanelwa yeo e feditšwego ke lekgotla la dipoledišano e ka bewa bakeng sa, goba ya tlogela lebaka la theo la khiro ntle le tše di latelago:

- (a) tiro ya go lokiša nako ya mošomo go ya ka tša bophelo le tšhireletšo le maikarabelo a lapa la bašomedi, (Dikarolo 7, 9 & 13);
- (b) go fokotša tšhireletšo ye e kgonagalago go bašomedi bao ba dirago mošomo wa bošego [Karolo 17 (3) le (4)];
- (c) go fokotša lifi ya ngwaga go ya go ka tlase ga beke tše pedi (Karolo 20);

- (d) go fokotša tshwanelo ya lifi ya setswetši (Karolo 25);
- (e) go fokotša tshwanelo ya lifi ya bolwetši go ya ka tumelelo (Dikarolo 22 - 24); le
- (f) thibelo ya khiro ya bana le go šomisa bangwe ka kgapeletšo (Karolo 48).

Kwano ya mohlakanelwa le kwano ya motho ka bonoši e ka ba lebakeng la goba ya tlogela mabaka a theo a khiro go ya go tumelelo ya Molao goba sephetho sa karolwana (Karolo 49).

Tona ya tša Modiro e ka tšea sephetho go fapana goba go tlogela lebaka la theo la khiro. Se se ka dirwa le ka kgopelo ya mothwadi goba mokgahlo wa bathwadi (Karolo 50).

Sepheho sa karolwana se ka se fiwe ntle le ge mokgahlo wa tša kgwebo wo o emetšego bašomedi o dumeletše phapano goba obile le gona go ka dira dikemelo go Tona. Lengwalo la sephetho le swanetše go bonagatšwa ke mothwadi mafelong a mošomo gomme le hwetšwe ke bašomedi (Karolo 50).

8. Sepheho sa karolwana: Karolo 51

Sepheho sa karolwana se ka dirwa go bopa mabaka a theo ya bašomedi mo karolong le sekgoba.

9. Tebelo, kgapeletšo le ditshepetšo tša semolao: Karolo 63 - 81

Bahlahlobi ba tša tiro ba swanetše go eletša bašomedi le bathwadi ka ga ditokelo le dikgapeletšo go ya ka melao ya khiro. Ba sepetša ditlhahlobo, ba nyakišiša dipelaelo gomme ba ka botšiša batho le go hlahloba, go ngwala le go tloša direkoto le mangwalo a mangwe a a ka hlokegago (Karolo 64 - 66).

Mohlahlubi a ka fa mothwadi yo a sa dirego go ya ka dinyakwa tša Molao, taelo ya boineelo. Mothwadi a ka ganetšana le taelo go Molaodi-Kakaretšo wa Mešomo, yo a tlo rego morago ga go amogela dikemedi, a ka go tsebagatša, lokiša goba a beela taelo ka thoko. Phetho ye e ka ipelaetšwa go Kantoro ya tša Mešomo (Karolo 68 -73).

Bašomedi ba se kgethollwe ge ba diragatša ditokelo tša bona go ya ka Molao wo (Karolo 78 - 81).

10. KGONONELO YA GORE NA MODIREDI KE MANG: KAROLO 83A

Motho yoo a direlago, goba yoo a fago ditirelo go motho yo mongwe o gononelwa go ba modiredi ge e le gore-

- (a) mekgwa ya gagwe goba diiri tša mošomo di a laolwa goba o fiwa ditaetšo;
- (b) mekgwa ya gagwe goba diiri tša mošomo di a laolwa goba o fiwa ditaetšo;
- (c) ke karolo ya mokgatlo wa mothwadi;

- (d) o diretše motho yo mongwe bonyane diiri tše 40 ka kgwedi dikgweding tše tharo tša go feta;
- (e) o itshepile motho yo mongwe ka tša ditšhelete;
- (f) o fiwa dithulusi goba didirišwa tša go šoma
- (g) o direla goba o fa tirelo go motho yo tee fela.

10.2 Ge ye nngwe ya dintlha tše e le gona, motho o gononelwa gore ke modiredi go fihla ge mothwadi a efa bohlatse bja gore ga go bjalo.

11. KAKARETŠO

Ke tlolomolao go:

- (a) thibela goba go leka go huetša motho yo a dirago modiro, e se ka tshwanelo go ya ka Molao wo;
- (b) hwetša goba go leka go hwetša lengwalo lefe goba ka boradia, ka bofora, goba ka go hlagiša goba go tšweletša lengwalo la bofora goba le lengwalo la bofori;
- (c) dira tše nkego ke mohlahlobi wa tša modiro, goba motho yo mongwe yo a dirago mošomo go ya ka Molao wo;
- (d) gana goba go palelwa go araba ka botlalo potšišo ye nngwe fela ya semolao yeo e botšišwago ke mohlahlobi wa tša modiro goba motho ofe goba ofe yo a dirago mošomo go ya ka Molao wo;
- (e) gana goba go palelwa go dira go ya ka kgopelo ya semolao, goba taelo ya semolao ya mohlahlobi wa tša modiro goba motho ofe goba ofe yo a dirago mošomo go ya ka Molao wo;
- (f) thibela goba go palediša mohlahlobi wa tša modiro goba motho ofe goba ofe yo a dirago modiro go ya ka Molao wo (Karolo 92).